

Dit is de 56^e uitgave van de Historische Vereniging Bergambacht
(najaar 2025)

Inhoud

Mededelingen van bestuur en redactie	Pag. 2
Vrouwe Justitia in de polder (Roel Botter)	Pag. 5
Buffelen op en langs het water (Roel Botter)	Pag. 12
Het schort (schrijver onbekend)	Pag. 23

De blikken met de film over het dorpsleven in 1952.
Zie verder onder mededelingen.

Mededelingen van bestuur en redactie

In memoriam: Koos van den Heuvel.

Ons bereikte in augustus jl. het droeve bericht van het overlijden op 16 augustus van een van onze oudste leden, Koos van den Heuvel. Hij werd 92 jaar. De historie van Bergambacht lag hem na aan het hart. Hij bezat een uitgebreide fotocollectie waar ik soms gebruik van mocht maken. Wanneer ik bij het schrijven van verhalen twijfelde over historische feiten die gedurende zijn leven hadden plaatsgevonden, kon hij me meestal helpen en bijpraten. Een laatste voorbeeld hiervan vindt u in het artikel 'Manufacturen en Krakelingen' in het zomernummer van dit jaar. We zullen hem missen en als bestuur wensen wij zijn nabestaanden de kracht toe om dit verlies te verwerken.

Bestemming tegeltableau uit Tussenlanen 49.

Zoals de meesten van u weten, zijn wij sinds februari 2024 eigenaar van een tegeltableau, afkomstig uit de inmiddels gesloopte boerderij aan de Tussenlanen 49. We zijn blij dat we dit stuk lokaal erfgoed hebben kunnen behouden, hoewel we er nog geen bestemming voor wisten. Dat werd dus de volgende stap. We denken nu de juiste plaats te hebben gevonden, óók aan de Tussenlanen, in het nieuw te bouwen hospice. Na overleg met de ontwikkelaar van het project, vertegenwoordigd door de voorzitter van de Stichting Hospice Krimpenervwaard, de hr. Jan Dekker, hebben we besloten om het tableau in bruikleen af te staan. De vereniging blijft dus wel eigenaar. Het bestuur denkt hiermee een goede keuze te hebben gemaakt.

Tegeltableau Timmerfabriek De Concurrent.

In oktober 2024 kwamen we in het bezit van een tegeltableau dat ooit door het personeel van Timmerfabriek De Concurrent aan de directie was aangeboden t.g.v. het 40-jarig jubileum van de fabriek. Het werd ons aangeboden omdat het anders verloren dreigde te gaan. We

accepteerden het daarom, maar hadden er geen plek voor in ons archief. Ook hiervoor kwam uiteindelijk een oplossing. Het overslagbedrijf O.T.B. in Bergstoep dat een groot deel van de gebouwen en terreinen van de voormalige Concurrent in bezit heeft, wil het graag een plek op hun kantoor geven. Zij krijgen het tableau ook in bruikleen.

Rabo Clubsupport.

Onze vereniging heeft ook dit jaar weer meegedaan met de actie van de Rabobank, Rabo Clubsupport. We zijn bijzonder blij met de opbrengst van €376,- Alle stemmers heel erg bedankt!

Nieuwe leden.

We konden weer een significante ledenaanwas noteren na de braderie op 30 aug. en Open Monumentendag op 13 sept. jl. We naderen de 200.

Een hartelijk welkom aan de volgende nieuwe leden: De hr.T. de Jong, de Fam. A.Boer, de hr. E. Langerak, de hr. P. Bezemer, nog een hr. P. Bezemer, mevr. G. Walraet, mevr. M.T.E. Hogendoorn, de hr. J.Mali, allen te Bergambacht. De hr. J.J. Pel en de hr. B.J. van der

Sluijs uit Berkenwoude. De hr. G. van Stam uit Krimpen aan den IJssel. U allen veel genoegen met het lidmaatschap gewenst.

Film over het Bergambachtse dorpsleven in 1952.

Bijzonder heuglijk nieuws: Na jaren van (ver)zoeken, smeken, trekken en duwen is dan eindelijk de film over het dorpsleven in Bergambacht begin jaren '50 van de vorige eeuw, boven water. Ons lid Betsy Koole-van der Bas en haar man Wim hebben de kosten van de digitalisering op zich genomen, waarvoor wij hen zeer erkentelijk zijn. Er is een beperkt aantal kopieën gemaakt die voorlopig alleen beschikbaar zijn voor muziekvereniging Excelsior en de Hist. Ver. Bergambacht. Excelsior was destijds de opdrachtgever voor het maken van de film. We streven ernaar om, samen met Excelsior, de film op zo kort mogelijke termijn te vertonen aan de inwoners en andere belangstellenden. Hopelijk lukt het nog dit jaar. Zo niet, dan hebt u begin 2026 alvast iets om naar uit te kijken.

Geluidsinstallatie.

Toen we gebruik maakten van De Schakel en later de zaal in De Tulp voor onze lezingen, was er op beide locaties een geluidsinstallatie aanwezig. Dit in tegenstelling tot de bibliotheek, waar we nu onze vaste stek hebben. Het geïmproviseerd met losse boxen en een oud mengpaneel leidde tot steeds meer problemen, zoals ook bij de laatste lezing. Het bestuur heeft besloten over te gaan tot aanschaf van een nieuw multifunctioneel, mobiel systeem, zodat een volgend keer iedereen de spreker goed kan volgen.

Eerstvolgende lezing.

Op dinsdag 18. november geeft Peter Sluisman, samen met Paul in het Veld, voorzitter van het SAK (Stichting Archeologie Krimpenerwaard) een lezing in de bibliotheek aan de Pleinstraat over de opgravingen bij het voormalig raadhuis in Ouderkerk aan de IJssel. Aanvang 20.00h, inloop v.a. 19.30h.

Vrouwe Justitia in de polder.
Over messentrekkers, pruimendieven, brandstichters en
dronkenlappen.
(door Roel Botter)

Verhalen en anekdotes over vroeger; ze zijn er volop. Veel zijn er ook opgeschreven gelukkig maar. Ik hoef alleen ‘Dorpsverhalen’ van Jaap van Vliet maar te noemen en vrijwel iedereen weet waar het over gaat. Die verhalen, anekdotes en ook krantenknipsels geven een prachtig beeld van het dorpsleven aan het einde van de 19^e eeuw tot in de jaren ’70 van de vorige eeuw. Ik vraag me wel eens af of dit over pakweg vijftig jaar ook het geval zal zijn waar het de huidige tijd betreft. Ik vrees het ergste. We zijn tegenwoordig ‘wereldburgers’ die binnen enkele minuten weten wat er aan de andere kant van de aardbol gebeurt.. Lokale gebeurtenissen raken steeds meer ondergesneeuwd. Ze brengen niet meer de ophef teweeg waar vroeger nog weken over werd gesproken en de gemoederen hevig beroerden. Dorpen waren destijds dichtgeplakt met kranten. Het kwam voor dat één misstap, hoe futiel ook, je voor het leven tekende binnen een gemeenschap. Je werd bedacht met een bijnaam waar je je levenlang niet meer vanaf kwam.

Tegenwoordig wordt aan dat soort trivialiteiten nauwelijks of geen aandacht meer besteed. Er zijn ingrijpendere kwesties die de aandacht opeisen. Daarbij komt ook nog dat de samenhang in de gemeenschap steeds minder is geworden door de instroom van nieuwe en het vertrek van oorspronkelijke bewoners. Wanneer je elkaar niet kent, raakt het ook minder aan de neiging tot oordelen en gaan we vaak schouderophalend voorbij aan dingen die ons niet raken.

Er gebeurt overigens genoeg dat de verzuchting van menigeen rechtvaardigt dat “de wereld een gekkenhuis is” met dagelijks moord en doodslag op de voorpagina’s van de media en de “straffen niks voorstellen. Vroeger wisten ze wel raad met dat gespuis.” Een aantal oude krantenberichten van eind 19^e eeuw en uit de jaren ’20 van de vorige, leidde er toe dat ik dat nu wel eens wilde weten. Was het vroeger minder erg, waren de straffen niet mals of zelfs zwaarder dan nu? Een eenduidig antwoord op die vragen heb ik niet kunnen

formuleren voor mezelf, maar ik heb een aantal voorbeelden naast elkaar gelegd. Er werd vroeger in ieder geval behoorlijk fysiek gestraft. Veel dorpen en steden hadden een 'kaak.' Ook in Bergambacht was er een op de hoek van de Raadhuisstraat (toen Kerkstraat) en de Burgem. Uilkenstraat (toen Achterweg). Het was een strafinstrument, ook wel bekend als schandpaal, gerechtspaal of geselpaal. Het bestond uit een paal of een houten/stenen constructie waaraan veroordeelden werden vastgebonden om publiekelijk te schande te worden gezet, vaak door beschimpingen, bekogeling met rot fruit of andere voorwerpen, en soms gecombineerd met lijfstraffen zoals zweepslagen. Op de plaats waar de schandpaal stond is nu een infobordje aangebracht. In ons dorp werden de gestraften vastgezet d.m.v. een ijzeren beugel. Die beugels zijn nu in de toren aangebracht op plaatsen die tijdens belegeringen werden gebruikt om even te zitten. Het was dus geen gevangenis daar, zoals nogal eens onterecht wordt verondersteld.

Brandijzer met gemeentewapen.

In het voormalig raadhuis is lange tijd een brandijzer in een vitrine tentoongesteld waarmee misdadigers, na veroordeling tot verbanning, werden gebrandmerkt. Het brandmerk had de vorm van het gemeentewapen. De straffen

konden dus niet gering zijn. Met psychische afwijkingen die tot een misdaad hadden geleid werd geen rekening gehouden, voor zover hier al enige kennis over bestond. Een Pieter Baan Centrum bestond niet. Was je geschift dan had je pech, simpel. Dus “dat ze er vroeger wel raad mee wisten” klopt deels, zoals in elke discutabele bewering altijd wel een beperkte mate van waarheid is te vinden. Ga maar in de Gevangenen Poort in Den Haag kijken om vast te stellen dat waarheidsvinding en straffen in vroeger tijden niet bepaald zachtzinnig werden toegepast. En of de waarheid uiteindelijk werd

gevonden mag in vele gevallen worden betwijfeld, wanneer een ondervraagde zo ongeveer uit elkaar dreigde te worden getrokken.

Maar nu een aantal zaken die zich in de vorige eeuw in onze dorpen en in de regio afspeelden. U ziet hieronder een verslag van een geval van messentrekkerij op de Bergambachtse Dijklaan. De Ameidese schipper N.W. reed met zijn fiets richting Bergstoep. Misschien ging hij naar het veer of naar de dijk om via Ammerstol en Schoonhoven naar huis te gaan. Hij had zich in een Bergambachts café tegoed gedaan aan een ruime mate van geestrijk vocht en zag het allemaal niet meer zo scherp. Hij zal dus daardoor nauwelijks beseft hebben dat hij aan de verkeerde kant van de weg reed. Vanuit de andere richting kwam ook een fietser, de Bergambachtse timmerman D. Burger. Die heeft de schipper vast wel zien aankomen, maar verwachtte natuurlijk niet dat de slingerende W. bovenop hem zou klappen, waarna beiden ter aarde stortten. Amper van de schrik bekomen probeert Burger overeind te krabbelen, maar vindt zijn tegenligger, die nu een tegenstander wordt, scheldend en tierend tegenover zich. Hij krijgt een paar fikse klappen van de losgeslagen schipper, die vervolgens een mes tevoorschijn haalt en Burger drie messteken in de rug bezorgt. Tijdens de zitting bij de Rotterdamse rechtbank ontkende W. niet dat hij het mes had getrokken, maar wist zich niet te herinneren dat hij het had opengeklapt en heeft gestoken.

De 23-jarige schipper N. W. te Ameide, gedetineerd, heeft vandaag terechtstaan wegens poging tot doodslag, subz. zware mishandeling. Op 12 September van dit jaar was bekl. op een rijwiel door de Dijklaan te Bergambacht gekomen en had daarbij aan de verkeerde zijde van den weg gereden. Dientengevolge was hij in botsing gekomen met den houtwerker D. Burger, die eveneens per rijwiel, van den tegenovergestelden kant was komen aanrijden; beiden waren gevallen. Bekl., die in staat van dronkenschap verkeerde, was daardoor zoo woedend geworden, dat hij Burger met een mes te lijf was gegaan. Bekl. bekende, dat hij den houtbewerker geslagen had; hij herinnerde zich ook wel, dat hij een mes uit een zijner zakken gehaald had, doch wist niet meer of hij dat mes had open-gemaakt. Hij verklaarde, dat het in elk geval niet zijn bedoeling geweest was Burger te doden of ernstig te verwonden. In zijn drift en tengevolge van zijn dronkenschap zou bekl. niet precies gevoelen hebben wat hij deed.

Dat ontkende hij. In ieder geval “was het niet zijn bedoeling om Burger te doden” zo beweert hij. Daarentegen was een getuige, de naaister G.v.d. Berg, getuige van het voorval en had zelfs de moed om W. van het slachtoffer weg te trekken. De naaister had hem daarop horen roepen: “als die meid er niet tussengekomen was, had ik hem van kant gemaakt.”

Het O.M. eiste wegens poging tot doodslag een jaar gevangenisstraf, waarbij in aanmerking werd genomen dat de beklaagde vooralsnog niet ongunstig bekend stond.

De uitspraak heb ik helaas niet kunnen vinden. Gezien de veroordelingen die werden uitgesproken destijds (rond 1920) , zal die dicht bij de eis zijn gebleven. Men was niet mis met straffen, gezien het hier navolgende voorbeeld uit 1897.

**Nog stond terecht W. M., 18 jaar, werkmán
te Berkenwoude, die bekende in den avond van
29 Augustus uit den boomgaard van Arie Suiker
eenige pruimen te hebben weggenomen. Tot
dien boomgaard had zij zich toegang verschaft
door over een hek te klimmen. Daar het de
eerste keer is dat beklaagde voor den rechter
verschijnt, eischte het O. M f 10 boete subs.
10 dagen hechtenis.
Uitspraak over 8 dagen.**

Uit de Schoonhovense courant van 20 nov. 1897

Een zekere W.M. uit Berkenwoude stond terecht voor het wegnemen van ‘enige pruimen’ uit de boomgaard van Arie Suiker in Berkenwoude. Hij was over een hek geklommen om in de boomgaard te komen. Omdat het de eerste keer was dat hij voor de rechter verscheen, eiste het O.M. f 10,- boete of 10 dagen hechtenis. Dat was

geen kattenpis, want dat komt overeen met een toenmalig weekloon voor een paar pruimen.

Dan was er een meneer C. den H. uit Moerkapelle die op 22 september 1897 in Zevenhuizen J.K. heeft uitgescholden voor “schobbert, schooier en oplichter.” Geen fraaie kwalificaties. Ze bleken al 4 jaar ruzie te hebben, nadat K. ooit een bedrag had geleend van Den H. die dat met grote moeite weer heeft teruggekregen. Den H. had beter gezwegen, want de eis was ook hier f10,- of 12 dagen hechtenis. Uitspraak zou een week later plaatsvinden. Ik vrees dat, gezien het taalgebruik in de huidige tijd, driekwart van de Nederlanders ooit wel eens een cel vanbinnen zou hebben gezien.

De ‘kermisrellen’ in 1909 zorgden voor een ‘oorlogssituatie’ in Bergambacht toen het uiteindelijk finaal uit de hand liep. Een aanzienlijk deel van de bevolking pikte het niet dat de nieuwe (rechtse) gemeenteraad de kermis had afgeschaft. “Een poel des verderfs, dronkenschap en ontucht” heette het. In het begin beperkte het zich nog tot verbale protesten en kapot gegooide gaslantaarns van de straatverlichting. Het werd steeds erger totdat huizen onder de teer werden gesmeerd en boerderijen in brand werden gestoken. De daders daarvan zijn wel bekend maar nooit gepakt. Her dorp kreeg een avondklok opgelegd en er kwam een detachement marechaussees als ‘bezettingsmacht.’ Voor zo’n klein vergrijp in het begin van die periode, werd de opperman W.K. veroordeeld tot 4 maanden cel wegens het ingooien van een ruit bij het ‘hoofd der school.’ De 21-jarige dijkwerker C.K. die tijdens de relletjes ook voorop ging en een veldwachter had beledigd, kreeg 2 maanden hechtenis toegezegd.

Als laatste voorbeeld een zaak die herinneringen oproept aan een misdrijf van enkele jaren geleden op Mallorca, waar een Nederlandse jongen overleed. Het vond plaats in Berkenwoude op 31 oktober 1897. Rivaliteit tussen jongeren is van alle tijden, alleen de vorm waarin zich dat vroeger uitte ten opzichte van tegenwoordig, verschilt nogal en dan druk ik me voorzichtig uit. Het is heden ten dage vooral de georganiseerde massaliteit waarin men elkaar te lijf gaat, wat vroeger vrijwel ondenkbaar was

— Tusschen de bewoners van **Bergambacht** en Berkenwoude bestaat eenige naijver, die zich van tijd tot tijd in kleine vechtpartijen tusschen de jongelui uit die plaatsen openbaart. Zondag werden daarbij de messen voor den dag gehaald en werd een 21-jarig jongeling zoodanig toegetakeld, dat hij Maandag ochtend is overleden. De ware schuldige schijnt nog niet bekend te zijn.

. Maar toen ging het ook weleens gruwelijk mis, vooral op kermissen en plattelandsfeesten, wanneer men elkaars dorpen bezocht en probeerde een lokale schone aan de haak te slaan, of gewoon een iets te grote mond had na de nodige drank te hebben verstouwd. Wat de aanleiding was van het drama in Berkenwoude op zondag 31 oktober 1897 wordt nergens vermeld, maar het liep vreselijk uit de hand die dag. Tussen de 21-jarige J.G. de Jong uit Bergambacht en een groepje van 8 jongeren uit Berkenwoude ontstond om niet duidelijke redenen onenigheid. Het mondde uit in een steekpartij die de Bergambachtenaar het leven kostte. Hij overleed de volgende dag aan zijn verwondingen.

De schuldige werd niet gevonden. Het moest iemand uit die groep zijn, maar iedereen zweeg, net als het geval was met Carlo Heuvelman uit Waddinxveen die op Mallorca doodgeschoot werd. Er restte het O.M. niet anders dan tegen ieder lid van de groep een jaar gevangenisstraf te eisen. Uiteindelijk werden 6 jongeren veroordeeld tot 3 maanden cel. Twee werden vrijgesproken.

Het vonnis van de rechtbank was gebaseerd op art.306 van het Wetboek van Strafrecht dat stelt dat bij een vechtpartij waarvan de hoofddader onbekend blijft, alle deelnemers strafbaar zijn. Dit artikel wordt nog altijd onveranderd toegepast.

Artikel 306 van het Wetboek van Strafrecht luidt als volgt: *Zij die opzettelijk deelnemen aan een aanval of vechterij waarin onderscheiden*

personen zijn gewikkeld, worden, behoudens ieders verantwoordelijkheid voor de bijzondere door hem bedreven feiten, gestraft:

1°. met gevangenisstraf van ten hoogste twee jaren of geldboete van de vierde categorie, indien de aanval of vechterij alleen zwaar lichamelijk letsel ten gevolge heeft;

2°. met gevangenisstraf van ten hoogste drie jaren of geldboete van de vierde categorie, indien de aanval of vechterij iemands dood ten gevolge heeft.

Ik kan me indenken dat men destijds bij zo'n uitspraak dezelfde verzuchting slaakte als tegenwoordig: "dat de straffen niks voorstellen." Het zal je kind maar zijn.

* De Rotterdamsche Rechtbank deed heden uitspraak in zake den moord te **Berkenwoude**, het drama, dat in den avond van 31 October aldaar plaats had, waarbij J. G. de Jong bij een **vechtpartij** een doodelijken messteek ontving van een persoon, wiens naam onbekend bleef.

Zooals verleden week is gemeld, vorderde het O. M. tegen 8 personen, die bij deze **vechtpartij** tegenwoordig waren of daaraan hadden deelgenomen, een jaar gevangenisstraf.

Thans veroordeelde de Rechtbank zes beklaagden tot drie maanden elk op grond van art. 306 W. v. S., hetwelk luidt, dat bij een vechterij, waarvan de hoofddader onbekend blijft, alle deelnemers strafbaar zijn.

Twee beklaagden, A. B. en A. C. B., werden vrijgesproken.

Buffelen op en langs het water.

(Roel Botter)

Tot in de beginjaren van de twintigste eeuw was de Krimpenerwaard een geïsoleerd gebied, aan alle zijden omsloten door water. In het zuiden de Lek, in het westen en noorden de Hollandsche IJssel en in het oosten de Vlist. De agrarische sector en alles wat daarmee samenhing, was dominant. Industrie was er nauwelijks. Enkele timmerfabrieken en middelgrote scheepswerven vormden daarvan het leeuwendeel. Kleine zelfstandigen, zoals smeden, kruideniers, mandenmakers e.d. verdienden een bescheiden boterham, terwijl het bestaan van de gemiddelde arbeider, voor zover hij al zoiets had als een vast dienstverband, dat overigens wettelijk niet bestond, als armoedig en kommervol beschreven kon worden. De afstand tussen bovenlaag - de elite - en de arbeider was enorm. De industriële revolutie die in de tweede helft van de negentiende eeuw begon, bracht daarin zoverre verandering, dat een grote groep arbeiders in ieder geval iets van een geregeld leven kregen met een daarbij behorend inkomen, hoewel er geen sprake was van enige zekerheid. Geen werk betekende ontslag en zoek het maar uit. De lonen waren ook zodanig dat er sprake was van teveel om van dood te gaan en te weinig om van te leven, om het maar eens op een volkse manier te formuleren. De toename van werk als uitvloeisel van de industriële revolutie had vooral zijn weerslag in de steden en randgemeenten. Op het platteland bleef lange tijd het meeste bij het oude

Veel arbeiders deden seizoenswerk of werden boerenknecht. Vaste werktijden bestonden niet. Wanneer een koe moest kalven of een varken op bevallen stond, had je er maar bij te blijven, al was het tot diep in de nacht. Seizoenswerk, zoals je verhuren als maaier voor de hooibouw, baggeraar, aardappelrooier of rietsnijder, maakte dat je inkomen voor een groot deel werd bepaald door de weersomstandigheden. Een slechte oogst betekende weinig werk en inkomen. Het gemiddeld inkomen per uur in guldens aan het eind van de jaren veertig van de vorige eeuw bedroeg eenendertig tot tweeënvijftig cent, omgerekend naar euro's is dit veertien tot

drieëntwintig eurocent. Niet bepaald een vetpot, ook niet in verhouding tot de toen geldende prijzen. En dat waren uurlonen die in de steden werden betaald. Het platteland zat daar dik onder. Om een indruk te krijgen van het harde leven in die tijd, neem ik u mee naar het Ammerstol van eind negentiende, begin twintigste eeuw, toen de zalmvisserij ten einde liep en naar Bergambacht eind veertiger jaren, waar aan de oevers van de Lek rietsnijders zich krom werkten voor een karige boterham.

Ammerstol en de zalmvisserij.

Over de zalmvisserij in Ammerstol is al veel geschreven. Niettemin zijn er altijd nog wel dingen die de moeite waard zijn om nader te bezien. Zo stuitte ik op een artikel in een onbekend vooroorlogs weekblad – althans, ik denk dat het dat was – van de hand van een mij even onbekende journalist/schrijver die zich had verdiept in de teloorgang van de eens zo bloeiende zalmvisserij. Aanleiding genoeg voor mij om hier ook nog eens aandacht aan te besteden.

Waar de Capellelaan begint – of eindigt, het is maar net hoe je het bekijkt – staat aan de rand van het Kerkplein in Ammerstol het beeld van de zalmvisser, van beeldhouwer Roel Bendijk. (1937-2016). Het beeld straalt kracht uit, onverzettelijkheid, maar je kunt er nog veel meer in zien: de zwaarte van het beroep, berusting. Het is mooi wanneer je als beschouwer van een kunstwerk er je eigen verhaal bij kunt maken.

Voor ik straks iets over de geschiedenis van de zalmvisserij vertel, wil ik nu eerst weleens weten waar de naam Ammerstol vandaan komt, hoe hij is ontstaan. Er is natuurlijk wel iets van bekend, maar het fijne ervan weet ik nog steeds niet. We

weten dat Ammers, zoals het destijds heette, in 1322 van Graaf Willem III, tegelijk met Dordrecht en Oudewater, 'poorters- en tolrechten' kreeg, waarna het haar naam veranderde in Ammerstol. Dit dus vanwege het recht om tol te heffen. Tot zover is het te begrijpen. Maar de naam Ammers? Die naam zou ontstaan zijn door de ligging van het dorp aan een riviertje dat de naam Ammer of Amer droeg. Dat kan wel zo zijn, maar dan ben je nog niet van me af. Waar ligt dan die Ammer, staat hij ergens op een kaart? Een zoektocht op internet en oude kaarten leverde in eerste instantie niets op. Onbegrijpelijk. De Zevender bijvoorbeeld, een onbeduidend riviertje bij Schoonhoven dat ooit een belangrijke functie vertolkte, is nog steeds terug te vinden op oude kaarten. Zo niet de Ammer. Verder spittend ontdekte ik wel dat Ammers of Amer een middeleeuws woord was dat 'waterloop' betekende. Dat kon natuurlijk van alles zijn; een riviertje, een vaart, een sloot? Uiteindelijk bracht de moderne techniek uitkomst althans, voor een deel. Helemaal tevreden ben ik nog niet. Ik zette A.I. aan het werk en jawel, na 6 minuten zoeken kwam het antwoord dat u hieronder ziet:

De Ammer

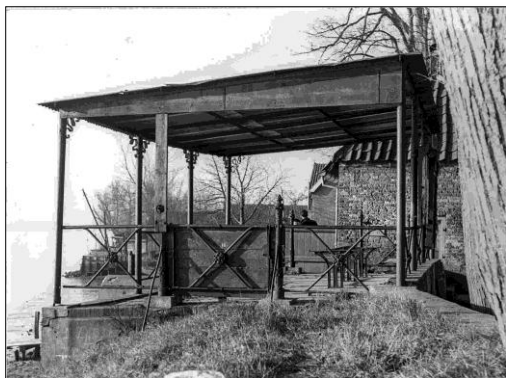
De Ammer (ook wel gespeld als Ammers of Amer, wat historisch "waterloop" betekent) was een klein veenriviertje in de Alblasserwaard, een poldergebied in Zuid-Holland dat omsloten wordt door de rivier de Lek in het noorden en de Merwede (de westelijke voortzetting van de Waal) in het zuiden. Het riviertje diende als afwatering van de laaggelegen polders in de Alblasserwaard en mondde uit in de Lek bij het dorp Groot-Ammers (nabij Schoonhoven). Historisch gezien vormde het dus een verbinding tussen het binnenland van de Alblasserwaard (dat indirect via de Merwede met de Waal in contact stond) en de Lek, waardoor het een rol speelde in de waterhuishouding tussen deze twee grote rivieren in de Rijndelta.

Het riviertje is grotendeels verzand en veranderd door eeuwen van ontginning, dijkversterkingen en moderne waterbeheer (zoals de aanleg van boezems en sluizen rond 1300-1400). De sluis bij Groot-Ammers is buiten gebruik, en het oorspronkelijke veenriviertje bestaat nu alleen nog in rudimentaire vorm als een smalle waterloop of sloot

ten noorden van de Graaflandse Dijk. Het is niet meer als volwaardige rivier herkenbaar en functioneert niet langer als actieve verbinding. Op hedendaagse kaarten is het niet prominent gemarkeerd als "De Ammer", maar het rudimentaire restant kan zichtbaar zijn als een kleine sloot of boezem op gedetailleerde topografische kaarten, zoals die van het Kadaster of OpenStreetMap in de omgeving van Groot-Ammers (coördinaten ongeveer 51.922°N, 4.824°E).

Op historische kaarten van de Alblasserwaard (bijvoorbeeld uit de 19e eeuw of eerder, zoals in archieven van het Regionaal Archief Dordrecht of publicaties over de watergeschiedenis van de regio) wordt het vaak wel afgebeeld als afwateringsstroom, bijvoorbeeld in verband met de afwatering van de Overwaard-polder. Voorbeelden van zulke kaarten zijn te vinden in bronnen zoals de "Historische atlas van de Biesbosch" of digitale collecties van de Koninklijke Bibliotheek.

Goed, duidelijk, maar dan vraag ik me nog steeds af waarom je je woonplaats noemt naar een riviertje aan de overzijde van de Lek. Ik kan hooguit bedenken dat de tol gesitueerd was ter hoogte van de plek waar de Ammer ooit in de Lek uitmondde. Mogelijk krijg ik daar ook nog eens antwoord op.

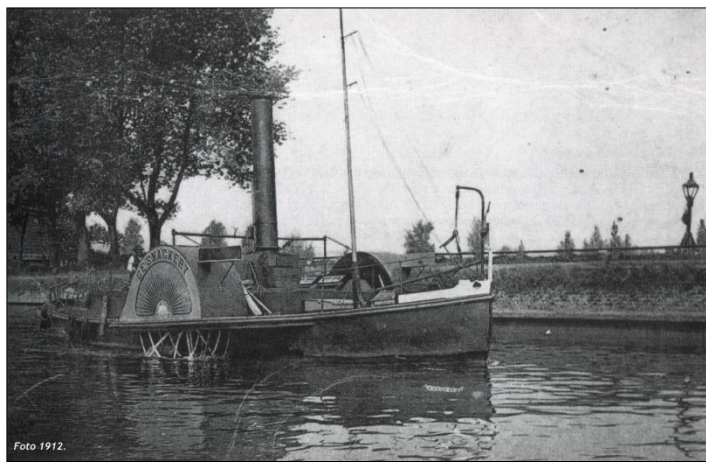

De voormalige
Zalmmarkt in 1954.

Terug nu naar de 14e eeuw en daarna. Van oudsher waren de Ammersenaren vissers. De ligging aan een van de grootste Nederlandse rivieren was daar natuurlijk voor een groot deel debet aan.

Niet alleen in de riviervisserij, maar ook in de haringvangst en walvisjacht vonden ze werk. Omstreeks 1700 gaf één van de nazaten van Prins Maurits, Maurits Lodewijk graaf van Nassau la Lecq, eigenaar van het rivierwater, het 'Herpertshoofd', dat zich uitstreckte

van Ammerstol tot Bolnes bij IJsselmonde, aan 16 Ammersenaren onvervreemdbare concessiebrieven voor het verrichten van de zalmvisserij. 'Onvervreemdbaar' wil zeggen: persoonsgebonden en niet overdraagbaar. Die brieven of aandelen, die ook wel 'netten' werden genoemd, waren echter wel splitsbaar in halve of kwart netten, zodat al snel een groot deel van de Ammerstolse bevolking daadwerkelijk belang had bij de zalmvisserij. Het is eeuwenlang de economische kurk geweest waar het dorp op dreef. Graaf Maurits verlangde slechts 20% van de netto opbrengst van de zalmvisserij, maar zijn nageslacht was minder bescheiden. Hoewel volledig in strijd met de oorspronkelijke bepalingen, dwong men eerst 35 % en later zelfs 50% van de opbrengst af. De welvaart van het economisch bloeiende dorp kreeg een flinke optater.

De Snackert in 1912

Daarbij kwam nog eens de oprichting van zalmvisserijen in andere dorpen langs de rivier en het vonnis van Ammerstol was geveld. Van 1842 tot 1857 lagen de netten ongebruikt, omdat de moordende concurrentie lonend werken onmogelijk maakte. Daarna werd de N.V.Maatschappij van Nassau la Lecq tot exploitatie van onroerende goederen opgericht, die de zalmvisserij op moderne wijze ging beoefenen. Ze kochten een rivierbootje 'De Snackert,' zo genoemd

omdat men volgens de vissers ‘snakte’ naar het vangen van de zalmen en met dit materieel bloeide al spoedig de zalmvisserij in Ammerstol weer als nooit tevoren. Het ging nog een aantal jaren door in de 20^e eeuw, maar de opbrengsten liepen steeds verder terug. De zalm liet zich steeds minder zien en vangen en in de jaren ’20 was het einde onvermijdelijk. Het was definitief voorbij.

Vissen met ‘De Snackert’, de arbeidsomstandigheden en waarom de zalm verdween.

Vooraf in de eerste jaren van het bestaan van zalmvisserij De Snackert, zoals het hele bedrijf in de volksmond werd genoemd, hebben de Ammerse vissers onmenselijk lange werkdagen van soms wel 18 uur moeten maken tegen uiterst schamele lonen. En dat zeven dagen per week. Het loon varieerde van f9,- tot f12,- per week. Van november tot mei werden de beste zalmen, de ‘winterzalmen’ gevangen, waarvan het gewicht varieerde van 15 tot 25 kilo. Van mei tot september ving men ‘zomerzalm.’ Die wogen 4 tot 8 kilo, terwijl nog een derde soort werd opgehaald die rond de 4 kilo wogen en St. Jacobjes of ‘kuikjes’ werden genoemd.

Matthijs de Jong (1867-1957), een van de laatste en oudste zalmvissers aan het nettenbreien in 1958.

De vraag of de zalm een zeevis is of een riviervis, blijft nog steeds een bron van discussie. Zeker is wel dat de zalm lange tijd in zee leeft, voor de mondingen van de rivieren. Dat kon vooral worden vastgesteld door de soms grote wonden bij gevangen zalmen, die moesten zijn toegebracht door bruinvissen en zeehonden. Paren deden zalmen echter ver stroomopwaarts in de grote rivieren. Enkele keren in hun

leven maakten ze de grote tocht tot ver in Duitsland en soms Zwitserland waar de wijfjes op rustige plekken kuit schoten. Ze maakten op een rustige plek in het grind op de bodem van de rivier een nest en deponeerden daar tot soms wel 20.000 eitjes die daarna door meerdere mannetjes werden bevrucht. Als moddervette vissen zwommen ze de rivieren op. Tijdens hun lange reis aten ze vrijwel niets, want broodmager kwamen ze weer stroomafwaarts. Door de vissers werden ze dan misprijzend 'hengsten' genoemd. Niet alle zalmen keerden terug. Vele stierven na het paaien.

Mandenmakerij.

De gevangen zalm werd in ijs in manden vervoerd. Mandenmakerij was een belangrijk nevenbedrijf

De meeste zalmen werden gevangen bij felle westenwind, liever nog een westerstorm. Die zgn. 'zalmwind' joeg de vis de rivier op. Bij nacht en ontij moesten de vissers aan de slag en werd

het 365 meter lange net aan boord van het zegenschip gebracht. Dat werd dan door de Snackert in een bocht over de rivier gesleept, terwijl de 'steenbazen' het met stenen verzwaarde net, dat ruim 10 meter hoog was, over boord zetten. Het begin van het net was door een lange lijn met de wal verbonden, waar de 'kaalopers' of 'endmannen' er voor zorgden dat het niet teveel afdreef.. Wanneer de Snackert aan de andere kant van de rivier was gekomen, dan voer het weer terug, terwijl het verbinding hield met het net door een lange lijn. Grote houtblokken, bevestigd aan de houtreep, hielden het net aan de oppervlakte. Moest een schip passeren, dan zorgden de 'zinkers,' die in twee roeiboortjes op de Lek voeren er voor dat door middel van zware stukken ijzer het net een stuk omlaag ging. Wanneer de Snackert de Ammerse oever bereikte, werd de lijn aan een grote spil

bevestigd waaraan twee paarden waren verbonden die rondlopend de lijn opwonden en het net binnenhaalden. De ‘herders’ zorgden ervoor dat de paarden niet stilvielen..

Vissers bij de boeterskeet waar netten werden gerepareerd.

Rondom het geheel waren er nog allerlei karweitjes op te knappen waarvoor ongeschoolde arbeiders werden ingezet. Die werden ‘slampampers’ genoemd. Een zoektocht naar de herkomst van dat woord leverde geen eenduidig antwoord op. Het verwijst wel naar betekenissen als zwelger, drinkebroer of luiaard. Maar of dat ook gold in die tijd blijft een open vraag. Als het uiteinde van het net bij ‘den haol’ naar binnen was gehaald werden de zalmen er met de ‘laaf’ of een schepnet uitgeschept. Ieder morgen om zes uur was er zalmmarkt. De vissen werden in ijs verpakt en naar veel grote steden in Europa verzonden..

Het einde van de visvangst.

Zalm wordt sinds de jaren '20 van de vorige eeuw niet meer beroepsmatig gevangen op de Lek. De aantallen liepen zo snel terug dat het niet meer loonde. De vervuiling door geloosd industrieafval en de rioleringen van grote steden, maar ook de toename van het aantal

zalmvisserijen langs de rivier hebben de visstand gedecimeerd. Ook door waterbouwkundige werken op de route van de vis in de bovenloop van de rivieren werd de reis voor de zalmen steeds moeilijker. De op de zalmvisserij gebaseerde welvaart van Ammerstol verdween. Men moest omschakelen naar ander werk. Dat lukte in de loop der jaren, hoewel de verdiensten karig waren. Ammerstol was lange tijd arm. Men vond uiteindelijk werk in de bouw als metselaar, als betonwerker of in het grondwerk . De opkomst van de Bergambachtse timmerfabrieken speelden ook een toenemende rol in de werkgelegenheid.

Rietsnijden

(Roel Botter)

Opgebost gesneden riet langs de Lek.

Rietsnijders aan het werk

Het is een heldere decemberdag in 1948 wanneer ik bij Bergstoep de dijk op fiets - dat tot halverwege lukt en dan overgaat in lopen - en daarna in westelijke richting koers. Bovenop de dijk rijdend, ontvouwt zich het panorama van de majestueuze rivier die haar weg zoekt naar zee, omzoomd door onafzienbare velden met wuivend riet. Dat is de reden dat ik hier rijd. Het riet is volgroeid en wordt op dit

moment geoogst. ‘Hooibouw’ in de rietcultuur zou je het kunnen noemen. Alleen gaat deze oogst een stuk moeizamer. Na korte tijd zie ik onderaan de dijk stapels opgebost riet liggen. Hier zou het moeten het zijn! Ik stap af en ga naar beneden, de dijk af. Van de rivier zie ik nu niets meer. Het riet is zo hoog, dat alleen het topje van de mast van een schip dat voorbij komt is te zien, laat staan dat ik mensen zou kunnen ontwaren. Ik hoor wel aan het slaan van de sikkels waar ze aan het kappen zijn, dus ik zit goed. Omdat ik het terrein niet ken en er talloze geulen tussen de velden lopen is het onbegonnen werk om zelfstandig het riet in te gaan. Ik roep: “Hallo, kan iemand me helpen?” Geen antwoord.”Hallo?” Aan de overzijde is er beweging in het riet, een man komt tevoorschijn.”Ja, wat is ’t er ?” vraagt hij met een uitdrukkingsloze blik in een gezicht dat is getekend door het ongetwijfeld harde leven in de polder. Ik vertel hem wie ik ben en wat ik wil. “O, jij bent er een van Henk en Gerdien, nou kom dan maar, dan zal ik je wel even overzetten.” Hij vaart met een bootje naar me toe. Spraakzaam is hij verder niet. Eenmaal aan de overzijde gekomen, laat hij me plompverloren staan en verdwijnt als een haas in het riet om weer aan de slag te gaan.

Rietsnijders staan kromgebogen met hun sikkel te slaan. Op mijn “goeiemorgen” komt geen reactie, ze werken stug door. Anderen pakken de bossen op, gooien ze over hun schouder, slaan de sikkel er omheen en gaan in looppas naar een van de schuiten in de watergeul. Aan een van hen vraag ik of ik hem mag fotograferen.. Hij knikt, maar kijkt niet op van zijn werk. Dan duikt de man die me overzette weer op. Hij sleept het afgesneden riet naar een grote stapel waar hij een bos van moet maken en loopt snel weer terug. Geen vraag die ik stel dringt tot hem door. Hij wil geen minuut verliezen. Een wat oudere rietsnijder is wat spraakzamer. “Als ik een half uur met je praat kost me dat een dubbeltje. Uiteindelijk kom ik toch tot een gesprek met hem.. Nu snap ik ook hun haast. Ze krijgen een dubbeltje voor elke bos. Daarvoor moet het riet gesneden, gebundeld en naar de dijk gebracht worden. “Het is niet veel, maar altijd beter dan steun trekken” zegt hij.

Ze werken van 's ochtends vroeg tot 's avonds laat. Dan hebben ze f1,50 of f2,- verdiend. Dan leven ze ook nog eens in de voortdurende angst dat het werk wordt stilgelegd op termijn, omdat het toepassen van rieten daken binnen de bebouwde kom bijna overal verboden is. Na de dorpsbrand in 1886 toen in de Hoofdstraat een vijftal woningen afbrandde

werd ook in Bergambacht het toepassen van rieten daken binnen de bebouwde kom verboden. Riet wordt nu alleen nog maar gebruikt voor het aanleggen van wegen over drassig terrein. “En de mandenvlechterij?” vraag ik. “Die gaat ook ter ziele” sombert hij. “De zalmvisserij heeft ze niet meer nodig en zo zijn er nog veel meer beroepen die geen manden meer gebruiken. Tempelman is toch ook al gestopt met mandenmaken voor de oorlog? Die zagen het al aankomen” Tempelman was een grote mandenmakerij in Bergambacht. Hij blaast de rook van zijn pijp de koude winterlucht in.

“Wanneer dit stopt weet ik ook niet wat we moeten, jij wel?” Ik blijf het antwoord schuldig en hij haast zich weer aan het werk. Ik loop nog wat rond , maar begin het wat gênant te vinden om hier tussen deze zwoegende mannen te lopen flierefluiten en wat foto’s te maken. Ik laat me weer overzetten, geef de man een stuiver en fiets terug. Wat een troosteloos leven! Het houdt me de hele rit naar huis bezig.

Praalwagen van Mandenfabriek Tempelman uit Bergambacht tijdens de viering van het 25-jarig regeringsjubileum van Kon. Wilhelmina in 1923.

Het verhaal van het schort

Een onbekende schrijver bracht een ode aan het schort. Een kledingstuk waar de generatie van vóór en kort na de oorlog ongetwijfeld herinneringen aan heeft. Huismoeders ‘woonden’ bijna in hun schort. Het was een multifunctioneel kledingstuk, zoals uit het onderstaande schrijfsel blijkt.

Het schort

Ik denk niet dat onze kinderen nog weten wat een schort is. Oma droeg een schort om haar jurk te beschermen, want ze had maar één mooie jurk. Schorten waren bovendien makkelijker te wassen en vergden minder stof. Ze dienden als handdoek om hete pannen uit de oven te halen, om tranen van kinderen te drogen en soms om vieze oortjes schoon te maken.

Uit het kippenhok werden eieren, zielige kuikens en soms half uitgekomen eieren in het schort naar binnen gebracht om door te warmen bij de oven. Als er bezoek kwam, bood datzelfde schort verlegen kinderen een schuilplaats. Bij koud weer sloeg oma haar armen om je heen en hield je warm tegen haar schort. Die grote schorten veegden zweet van menig voorhoofd terwijl men gebogen stond boven de houtkachel.

Het schort bracht groenten uit de tuin naar binnen; na het doppen van de bonen werd het schort gebruikt om de schillen en resten op te vangen. In de herfst droeg het appels die van de bomen waren gevallen. Als onverwacht bezoek door de straat kwam, kon dat oude schort in enkele seconden het stof van meubels vegen. Wanneer het eten klaar was, stapte oma op de veranda en zwaaide met haar schort; de mannen wisten dan dat het tijd was om van het land te komen voor het avondeten.

Het zal nog lang duren voordat iemand iets uitvindt dat dat oude schort, dat zoveel taken vervulde, kan vervangen. Oma legde haar warmgebakken appeltaarten op de vensterbank om af te koelen; haar kleindochters deden hetzelfde met hun taarten om ze te laten ontdoeien. Tegenwoordig zouden sommigen zich druk maken over bacteriën op dat schort, maar ik heb nooit iets uit een schort gehaald behalve liefde.